

ΜΙΧΑΗΛ Β. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

Ένας συνταγματικός δημοκράτης ηγέτης
κατά την Επανάσταση του '21

Ο Γ. Λογοθέτης Λυκούργος της Σάμου
(1772-1850)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΡΗΤΗΣ

Ιδρυτική δωρεά Παγκρητικής Ενώσεως Αμερικής

ΗΡΑΚΛΕΙΟ 2014

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ: ΜΑΡΙΑ ΒΟΥΓΓΙΟΥΚΑ

Ο Γ. Λογοθέτης Λυκούργος σε πίνακα του Νικηφόρου Λύτρα. Φιλοτεχνήθηκε έπειτα από παραγγελία της βουλής των Σαμίων το 1896 (απόδειξη πληρωμής του καλλιτέχνη από τη βουλή των Σαμίων 30.8.1896, ΓΑΚ Σάμου). Ο πίνακας εκτίθεται στο Δημαρχείο Σάμου, αρχικά «Βουλή της Σάμου» επί Ηγεμονίας.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ο Γεώργιος Λογοθέτης Λυκούργος, ο αρχηγός της Σάμου κατά την Επανάσταση (1821–1834), είναι μια όχι μόνο από τις πιο σημαντικές φυσιογνωμίες του Αγώνα, αλλά και μοναδική από ορισμένες απόψεις.

Μόνος αυτός είναι ένας τόσο πολύπλευρος ηγέτης. Γνήσιος πολιτικός, συνέταξε οργανικό νόμο και στρατιωτικό κανονισμό και κυβέρνησε σύμφωνα με αυτούς. Διαμόρφωσε και εφάρμοσε δημοκρατικούς θεσμούς. Εισηγήαγε τη λαϊκή κυριαρχία. Τη νομοθετική εξουσία την εμπιστεύθηκε σε συνελεύσεις αντιπροσώπων του λαού που εκλέγονταν με καθολική ψηφοφορία. Οι συνελεύσεις αυτές τον εξέλεξαν γενικό διοικητή της Σάμου για ένα έτος. Στο τέλος κάθε θητείας του λογοδοτούσε ενώπιον της συνέλευσης. Βρέθηκε μπροστά σε λαϊκές αποφάσεις που τον περιέβαλαν με αντιδημοκρατικές εξουσίες. Η συνέλευση του 1823 τον ανακήρυξε «Κυριάρχη τῆς πατρίδος» και υποσχέθηκε σε αυτόν «πᾶσαν εὐπείθειαν καὶ ὑποταγήν». Ψηφίσματα όλων των επόμενων συνελεύσεων της αυτόνομης Σάμου επανέλαβαν την ίδια υπόσχεση για ευπείθεια και υποταγή. Όμως ο Λυκούργος δεν παρασύρθηκε από αυτές τις προκλήσεις και συνέχισε να λογοδοτεί στην ετήσια συνέλευση και να επανεκλέγεται από αυτήν. Όταν η Σάμος βρέθηκε αβοήθητη να αγωνίζεται μόνη για τέσσερα χρόνια (1830–1834) για να αποτρέψει την απόφαση των τριών Δυνάμεων που την απέκλεισαν από το ελληνικό βασίλειο,

ο Λυκούργος περιόρισε τον ρόλο του αφήνοντας τη λήψη αποφάσεων αποκλειστικά σε έκτακτες συνελεύσεις αντιπροσώπων του λαού. Ήταν επομένως ένας εκ πεποιθήσεως δημοκρατικός και συνεπής ηγέτης. Χωρίς υπερβολή η Σάμος υπό τη διοίκησή του ήταν de jure και de facto μια δημοκρατία, γεγονός βεβαίως μοναδικό σε όλο τον χώρο της μεγάλης Ελληνικής Επανάστασης. Λαός και αρχηγός έτρεφαν αμοιβαία εμπιστοσύνη και αλληλοσεβασμό και λειτουργούσαν ως αδιαίρετο σύνολο.

Η ομοψυχία τους αποτελούσε βασικό παράγοντα για την ευρυθμία της διοίκησης και την αποτελεσματικότητα της άμυνας που η Σάμος αντέταξε κάθε φορά που δέχθηκε επίθεση. Από αυτήν τη διπλή εμπειρία ορμώμενοι λαός και αρχηγός αντέταξαν πεισματικά αντίσταση στην επίμονη απόφαση της ελληνικής κυβέρνησης να εφαρμόσει αποφάσεις των δύο πρώτων εθνοσυνελεύσεων περί διαιρέσεως της ελληνικής επικράτειας σε επαρχίες. Κατά συνέπεια, η Σάμος θα έχανε την αυτονομία που είχε απολαύσει εξ αρχής με τόση επιτυχία. Και τα δύο μέρη, κυβέρνηση και Σάμος, συγκρούστηκαν επίμονα. Η Σάμος καθαίρεσε τον πρώτο έπαρχο και αντιστάθηκε στην εγκατάσταση του δεύτερου. Περιήλθε σε κατάσταση ανταρσίας για πέντε χρόνια. Εντούτοις, σε αυτό το διάστημα απέκρουσε δύο εχθρικές επιθέσεις. Μετά τη δεύτερη, η κυβέρνηση υποχρεώθηκε να αναγνωρίσει την αυτονομία της Σάμου.

Ο Λυκούργος διακρίθηκε μεταξύ των αρχηγών του '21 με τη συνεχή φροντίδα του για την άμυνα της Σάμου. Έστησε πολλά κανόνια σε όλα τα ευπρόσβλητα μέρη. Υπό την αρχηγία του οι Σάμιοι απέκρουσαν όλες τις απόπειρες τουρκικών αποβατικών δυνάμεων να υποτάξουν το νησί. Ο ίδιος πολέμησε στις πρώτες γραμμές.

Ήταν μορφωμένος. Έχοντας διδαχθεί λογική, σχημάτιζε επιχειρήματα με παραγωγικούς συλλογισμούς. Είχε βιβλιοθήκη καθώς και πορτρέτα αρχαίων Ελλήνων φιλοσόφων.

Υπήρξε πολύ συνετός και προνοητικός. Η σκέψη του ήταν οργανωμένη, νηφάλια και αντικειμενική, οι ιδέες του σταθερές. Μεγαλό-

ψυχος ο ίδιος και ανώτερος παθών, προσπαθούσε να τα κατευνάζει και στους άλλους. Ήταν εκ φύσεως αμνησικάκος και δεν παρασυρόταν σε αντεκδικήσεις εναντίον ανθρώπων που αποπειράθηκαν να τον δολοφονήσουν. Διακρινόταν για την πραότητα, την ψυχραιμία, την ηρεμία του, τη συνέπεια και την εμμονή στις αποφάσεις του. Πράγμα που δεν τον εμπόδιζε να γίνεται διαλλακτικός.

Διατελώντας μέλος της Α΄ Συντακτικής Συνέλευσης (1843–1844), ήταν μεταξύ των λίγων εισηγητών για την κατάργηση της θανατικής ποινής.

Διαχειρίστηκε το δημόσιο χρήμα με εντιμότητα και μάλιστα δαπάνησε σημαντικά ποσά από την προσωπική του περιουσία για δημόσιες ανάγκες.

Η παρούσα μελέτη επιχειρεί ακριβώς να συνθέσει ολόκληρη την προσωπικότητα του Λυκούργου και την ιστορική του διαδρομή σε συνδυασμό με τη σύγχρονή του ιστορία της Σάμου. Στο πρόσωπο του Λυκούργου δένονται, σε αυτό καταλήγουν ή από αυτό ξεκινούν όλα τα νήματά της επί τριάντα χρόνια (1805–1834). Όλη η ζωή των ώριμων χρόνων του έχει συνδεθεί οργανικά και άρρηκτα με την ιστορία της πατρίδας του.

Οι παλαιότερες βιογραφίες του Λυκούργου αναγνωρίζουν την αξία του, αλλά περιορίζονται σε μερικές στοιχειώδεις πληροφορίες και είναι ατεκμηριώτες. Ενώ οι διαθέσιμες πηγές ήσαν κιόλας άφθονες και εύγλωττες. Θα έλεγα και προκλητικές. Η παρούσα μελέτη δεν περιορίστηκε σε αυτές τις πηγές, αλλά τις επαύξησε με επίμονες έρευνες. Κυρίως όμως προχώρησε σε βάθος με αποτέλεσμα να μην αθροίζει απλώς τα πρωτογενή στοιχεία, αλλά να τα συνδυάζει και να αποσπά νέα.

Τελειώνοντας, οφείλω να προϊδεάσω τον αναγνώστη ότι είμαι ένας από τους απογόνους του Λυκούργου. Στη δήλωση τούτη προβαίνω γιατί θέλω να προκαλέσω την κριτική του εγρήγορση ώστε να μην του διαφύγει ενδεχόμενη μεροληψία μου.

Μιχαήλ Β. Σακελλαρίου

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Αυτό το βιβλίο δεν θα τελείωνε ποτέ χωρίς τη συνδρομή των κυριών Βάλλιας Ράπτη και Ελένης Μπεχράκη. Η κυρία Ράπτη, νέα ιστορικός, συνεργάτιδα του Ινστιτούτου Ιστορικών Ερευνών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, αντικατέστησε τα μάτια μου· αποδελτίωνε έντυπες και χειρόγραφες πληροφορίες, μου τις διάβαζε και άντεχε στο βασανιστήριο στο οποίο την υπέβαλλα κάνοντάς τη να ακούει υπαγορεύσεις μου που διαρκώς άλλαζα. Επίσης θέλω να υπογραμμίσω τις έρευνές της για τον εντοπισμό νέων πηγών.

Η κυρία Ελένη Μπεχράκη, φιλόλογος-αρχαιολόγος, αναγκάστηκε να παίζει τον ρόλο του θύματος που αντιστέκεται. Επειδή η όρασή μου δεν μου επιτρέπει να διορθώνω μόνος τα κείμενά μου την επιφόρτισα με το άχαρο έργο να μου διαβάσει και να μου ξαναδιαβάσει όλο το έργο και να γράφει και να σβήνει υπαγορεύσεις μου πριν μπορέσει επιτέλους να επιδοθεί στην επιμέλεια του κειμένου.

Έπειτα από παράκλησή μου η δόκτωρ Βασιλική Μπόμπου-Σταμάτη βρήκε στο παράρτημα Καλαμάτας των Γενικών Αρχείων του Κράτους όσα έγγραφα σώζονται εκεί σχετικά με τη θητεία του Λυκούργου επί Καποδίστρια ως επιτρόπου Κάτω Μεσσηνίας και Λακωνίας.

Στον κύριο Χρίστο Λάνδρο, πρώην διευθυντή του παραρτήματος των Γενικών Αρχείων του Κράτους της Σάμου, είμαι ευγνώ-

μων γιατί αφού διάβασε μια προγενέστερη γραφή του έργου με εφοδίασε με πολλές υποδείξεις πρόσφατων δημοσιεύσεων καθώς και αδημοσίευτων πηγών. Επίσης με περισσή προθυμία επιστρατεύθηκε για να μας εξασφαλίσει μια καλή λήψη της προσωπογραφίας του Λυκούργου, έργου του Νικηφόρου Λύτρα, η οποία εκτίθεται στο σημερινό Δημαρχείο Σάμου, αρχικά «Βουλή της Σάμου» επί Ηγεμονίας.

Απροσδόκητος αλλά πολύτιμος συνεργάτης στάθηκε ένας άσχετος με την ιστοριογραφία, που όμως παίζει με το διαδίκτυο και είναι πολύ προσεκτικός αναγνώστης. Πρόκειται για τον ανιψιό μου Μιχάλη Γ. Σακελλαρίου, καθηγητή στο Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο. Στα λίγα τελευταία χρόνια, που διατελεί θεματοφύλακας των αρχείων του Γ. Λογοθέτη Λυκούργου, της Πουλουδίτσας Γ. Λυκούργου, του Αλέξανδρου Γ. Λυκούργου, του Ιπποκράτη Γ. Λυκούργου, της Ειρήνης Β. Μαργέλου και του ποιητή Γεωργίου Αναγνώστου (Κλεάνθη), έχει εξοικειωθεί με αυτά, συγκρατεί πλήθος λεπτομερειών και είναι σε θέση να τις ανακαλεί άμα χρειαστούν. Επίσης συγκεντρώνει βιβλία σχετικά με τη Σάμο και τον Γ. Λογοθέτη Λυκούργο. Εξάλλου είναι δεινός χειριστής του διαδικτύου από το οποίο άντλησε νέα στοιχεία για μένα. Μου αφιέρωσε πολλές εβδομάδες για να μου διαβάσει τις ηλεκτρονικές εκδόσεις των έργων του Ν. Σταματιάδη, *Σαμιακά*, τ. 2, και του Κ. Μπέλση, *Από την οθωμανική νομιμότητα στο εθνικό κράτος. Το «άτομο» στο επίκεντρο της Ιστορίας. Λυκούργος Λογοθέτης (1772–1850)* και στη συνέχεια να γράψει καθ' υπαγόρευσίν μου επανειλημμένα προσχέδια κειμένων πριν τα ενσωματώσω στην κατάλληλη θέση. Μα πάνω απ' όλα ο Μιχάλης περιέβαλλε αυτό το έργο με συνεχές ενδιαφέρον και αγάπη.

Η πληροφορία για τους Καρμανιόλους και τους Καλικάντζαρους επαληθεύτηκε χάρη στην πρόθυμη αρωγή της κυρίας Χριστίνας Μπασέα-Μπεζαντάκου, Διευθύντριας του Κέντρου Ερεύνης των Νεοελληνικών Διαλέκτων και Ιδιωμάτων – Ι.Λ.Ν.Ε. της Ακαδημίας Αθηνών.

Στον κατάλογο αυτόν παίρνει θέση και η κυρία Διονυσία Δασκάλου, των Πανεπιστημιακών Εκδόσεων Κρήτης, για το ενδιαφέρον που επέδειξε για την έκδοση αυτού του έργου μου όπως και των δύο προηγούμενων για την Αθηναϊκή Δημοκρατία και τον Ιμπραήμ στην Πελοπόννησο, όλα από τις Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.

Όλες και όλους τους ευχαριστώ θερμότατα.

Δεν θα τελειώσω χωρίς να υπογραμμίσω τη βαθιά υπόληψή μου για το έργο που επιτελούν αδιάκοπα και αδιάπτωτα οι Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης υπό τη διεύθυνση του Στέφανου Τραχανά.

Πορτρέτο του Γ. Λογοθέτη Λυκούργου. Ελαιογραφία άγνωστου ζωγράφου· εικάζεται ότι φιλοτεγήθηκε από τον Νικηφόρο Λύτρα. Αθήνα, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο. Αναπαράγεται με την άδεια του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου.

ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΤΡΙΑΝΤΑ ΠΕΝΤΕ ΧΡΟΝΙΑ

Μισό αιώνα περίπου πριν από τη μεγάλη Εθνεγερσία του 1821 άρχισαν να έρχονται στον κόσμο, ο ένας μετά τον άλλον, εκείνοι που έμελλε να γίνουν ηγέτες του έθνους στην υπόθεση της Παλιγγενεσίας. Οι παλαιότεροι από αυτούς είδαν το φως περί το 1770, σε χρόνια που ο ελληνικός λαός ζούσε έντονα γεγονότα και είχε την ψευδαίσθηση ότι πετύχαινε κιόλας την ποθητή ελευθερία του. Η εκπλήρωση παλαιών μυστικών πόθων και ελπίδων φαινόταν πια δυνατή και κοντινή. Η Ρωσία πρόβαλλε στη ζωή του έθνους συνδεδεμένη μ' αυτές τις παραστάσεις. Οι Έλληνες της Πελοποννήσου και του Αιγαίου ξεσηκώνονταν παρακινημένοι από τη ρωσική προπαγάνδα. Στην Πελοπόννησο έφθασαν ρωσικές ναυτικές δυνάμεις. Μα η επανάσταση δεν μπόρεσε να κρατηθεί. Οι Ρώσοι αναγκάστηκαν να φύγουν από εκεί¹. Αλλά και πάλι τα πράγματα έδειχναν αίσια εξέλιξη. Οι Ρώσοι επικράτησαν στη θάλασσα. Καταδίωξαν τον οθωμανικό στόλο και τον έκαψαν στον Τσεσμέ. Έγιναν ανεξέλεγκτοι κύριοι του Αιγαίου και κατέλαβαν τα περισσότερα νησιά. Τον Ιούλιο του 1771 ο ρωσικός στόλος, υπό τον ανώτατο αρχηγό όλων των δυνάμεων Αλέξιο Ορλώφ, προσέγγισε τη Σάμο και αγκυροβόλησε απέναντι από τα ερείπια του αρχαίου Ηραίου. Τα πληρώματα

---

¹ Μ.Β. Σακελλαρίου, *Η Πελοπόννησος κατά την δευτέραν Τουρκοκρατίαν (1715-1821)*, Αθήνα ²2012, σ. 219-253.

αποβιβάστηκαν στην ξηρά και μοίρασαν στον λαό προκηρύξεις που διακήρυσσαν ότι η Ρωσία αγωνιζόταν για την κοινή θρησκεία και καλούσαν τους κατοίκους να αποτινάξουν τον τουρκικό ζυγό και να αγωνιστούν μαζί με τις ρωσικές ένοπλες δυνάμεις. Οι Σάμιοι συμμορφώθηκαν χωρίς δισταγμό. Στη Σάμο εγκαταστάθηκε ρωσική φρουρά, Σάμιοι εθελοντές προσήλθαν στη ρωσική υπηρεσία. Η Ρωσία επέστρεψε τη Σάμο στην Οθωμανική Αυτοκρατορία μετά τη συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή το 1774. Τα τρία εκείνα χρόνια κύλησαν μέσα σε αίσθηση ελευθερίας και πατριωτική έξαρση².

Εν μέσω αυτών των γεγονότων γεννήθηκε και ο μελλοντικός αρχηγός της Σάμου, στις 10/21 Φεβρουαρίου 1772, στο Νέο Καρλόβασι³. Η κωμόπολη τούτη, εποικίστηκε από κατοίκους ενός από τους πρώτους οικισμούς της Σάμου, του Παλαιού Καρλοβασιού, πρωτεύουσας του βορειοδυτικού τμήματος του νησιού, είχε αρχίσει να αναπτύσσεται και να παίρνει τη θέση της μητρόπολής του.

Στο Νέο Καρλόβασι είχαν κατοικήσει και οι πρόγονοι του Γιώργη, κατοπινού Λογοθέτη και στην Επανάσταση Λογοθέτη Λυκούργου. Ο πατέρας του καταγόταν από τη Σπάρτη της Πισιδίας, η μητέρα του από την Ικαρία⁴. Ο πατέρας του λεγόταν Γιάν-

² Σταματιάδης Ε. 1881, σ. 67–76· Π. Κοντογιάννης, *Οί Έλληνες κατά τὸν πρῶτον ἐπὶ Αἰκατερίνης Β' Ρωσοτουρκικὸν πόλεμον 1768–1774*, Αθήνα 1903, σ. 211–240.

³ Φιρμάνι εξορίας του Γ. Λογοθέτη Λυκούργου (Σταματιάδης Ε. 1881, σ. 113· Σταματιάδης Ν. 1899, σ. 19). Βλ. για το Καρλόβασι παρακάτω, σ. 36· Λυκούργος Αλ., *Σχέδιο βιογραφίας*, σ. 1· Σταματιάδης Ν. 1899, σ. 13–14. Στα Γούδας 1875, σ. 405, Δημητριάδης 1866, σ. 12, Σταματιάδης Ε. 1881, σ. 110, αναφέρονται ως τόπος γέννησης του Γ. Λογοθέτη Λυκούργου, γενικά, τα Καρλοβάσια, δηλαδή Παλαιό, Νέο και Μεσαίο Καρλόβασι, θεωρούμενα ως ενιαίος οικισμός. Στο Στεφανίδης 1970, σ. 103, προσδιορίζεται ειδικότερα ως τόπος γέννησής του τα «Καριωτείκα», σημερινά «Καναπτσείκα». Εκεί, μπροστά από τον χώρο όπου η οικία στην οποία γεννήθηκε, έχει στηθεί ανδριάντας του.

⁴ Κρητικίδης 1869, σ. 96. Σύμφωνα με πληροφορία της εγγονής του

νης⁵ και εμπορευόταν χαλιά, βαμβάκι και παπλώματα⁶. Το προσηγορικό τούτο του είχε δοθεί και ως επώνυμο⁷. Αυτό το πήραν και τα παιδιά του· αποκλειστικά Παπλωματάς λεγόταν στα πρώτα χρόνια της ζωής του και ο μικρός Γιώργης⁸.

Γ. Λογοθέτη Λυκούργου Ειρήνης Β. Μαργέλου, ο Αλ. Λυκούργος ανέφερε ως τόπο καταγωγής του παππού του την Ικαρία. Η Μαργέλου σημειώνει πως στη Σπάρτη της Πισιδίας είχαν μετοικήσει Ικαριώτες. Στο Δημητριάδης 1866, σ. 12, αναφέρεται η Μαγνησία. Ο Σταματιάδης Ν. 1900, σ. 435 και 492, γράφει ότι ο πατέρας του ή οι απώτεροι πρόγονοί του κατάγονταν από την Ικαρία, αλλά οι αποδείξεις του φαίνονται όχι ισχυρές· πιθανότερο είναι ότι υπαινίσσεται την καταγωγή της μητρικής οικογένειας από το γειτονικό νησί. Αντίθετα, ο Στεφανίδης 1970, σ. 103, δίνει πιο λεπτομερή στοιχεία για την καταγωγή των προγόνων του Γ. Λογοθέτη Λυκούργου από την Ικαρία, δυστυχώς χωρίς μνεία πηγών.

- ⁵ Φιρμάνι εξορίας του Γ. Λογοθέτη Λυκούργου (Σταματιάδης Ε. 1881, σ. 113· Σταματιάδης Ν. 1899, σ. 19)· υπογραφή του Γ. Λογοθέτη Λυκούργου στην επιστολή του προς Γ.Μ. Βρετού, 12 Ιουν. 1813 (Σακελλαρίου 2011δ, σ. 585)· Λυκούργος Αλ., Σχέδιο βιογραφίας, σ. 1· Γούδας 1875, σ. 405· Σταματιάδης Ε. 1881, σ. 110· Σταματιάδης Ν. 1899, σ. 13.
- ⁶ Μαργέλου, Ιδιόχειρο χρονολόγιο: «εμπορεύετο μεταξύ Σμύρνης, Κωνσταντινουπόλεως και Ανατολῆς, τάπητας, βάμβακας και έφαπλώματα έξ οὔ και τὸ παρώνυμον Παπλωματᾶς». Ο Αλ. Λυκούργος δεν αναφέρει το επάγγελμα του παππού του. Σημειώνει όμως ότι η οικογένεια δεν ήταν ούτε πλούσια ούτε φτωχή (Σχέδιο βιογραφίας, σ. 2). Ο Σταματιάδης Ν. 1899, σ. 13, ακολουθεί την πληροφορία της Μαργέλου. Ο Γούδας 1875, σ. 405, απλοποιεί την πληροφορία αναφέροντας ότι ο πατέρας του Γιώργη ήταν παπλωματάς. Η παραλλαγή του Γούδα έχει παγιωθεί μεταξύ των νεότερων συγγραφέων.
- ⁷ Σταματιάδης Ν. 1899, σ. 13. Στη Σάμο υπήρχε τότε και άλλη οικογένεια Παπλωματάς· ένας Μανουήλ Παπλωματάς ήταν συνεργάτης του Γ. Λογοθέτη Λυκούργου και επανειλημμένως κατέλαβε υπεύθυνα αξιώματα.
- ⁸ Βλ. απόσπασμα από χφο, που παρατίθεται στο Σταματιάδης Ν. 1899, σ. 16, 18. Η Ειρ. Μαργέλου ισχυριζόταν ότι ο παππούς της ουδέποτε ονομάστηκε Παπλωματάς, ότι το οικογενειακό όνομα του πατέρα του ήταν Καρλοβασίτης και ότι ο ίδιος υπογραφόταν Γεώργιος Ιωάννου Σά-

Το βαπτιστικό όνομα της μητέρας του ήταν Μαρία ή Μαρούδα⁹.

μιος, αργότερα Γεώργιος Λογοθέτης Σάμιος. Από την πλευρά μου παρατηρώ: Γενικώς την εποχή εκείνη δεν υπήρχαν σταθερά οικογενειακά ονόματα. Επομένως ήταν δυνατόν να συμβεί ο πατέρας του Γ. Λογοθέτη Λυκούργου να επονομάζεται άλλοτε Παπλωματάς, άλλοτε Καρλοβασίτης· ο ίδιος να επονομαζόταν κοινώς Γιώργης του Παπλωματά ή του Καρλοβασίτη, αλλά να γράφτηκε στο σχολείο ως Γεώργιος Ιωάννου· εκτός Σάμου να υπογραφόταν Γεώργιος Ιωάννου Σάμιος. Σε έγγραφο της 12ης Ιουνίου 1813 (επιστολή του προς Γ.Μ. Βρετού, Σακελλαρίου 2011δ, σ. 585) υπογράφεται Γεώργιος λογοθέτης Ιωάννου Σάμιος. Το βιβλίο του Πύρρου Θετταλού, *Φαρμακοποιία Γενική*, Κωνσταντινούπολη 1818 παρουσιάζει τον Λυκούργο ως συνδρομητή δύο φορές. Η πρώτη ως κάτοικο Κωνσταντινούπολης, η δεύτερη ως κάτοικο Σμύρνης. Με την πρώτη ιδιότητα χαρακτηρίζεται «Γεώργιος Ιωάννου» (σ. 254). Με τη δεύτερη «ἄρχων Λογοθέτης Γεώργιος» (σ. 264). Δηλαδή η πρώτη επωνυμία ίσχυε στο διάστημα που ο Λυκούργος κατοικούσε ακόμη στην Κωνσταντινούπολη (1802–1811· Σταματιάδης Ν. 1899, σ. 15–23), ενώ η δεύτερη ήταν σε χρήση στα χρόνια της Ν. Εφέσου και της Σμύρνης (Ν. Έφεσος 1814–1815· Σμύρνη 1815–1821· στο ίδιο, σ. 26–32). Ο Στέφανος Οικονόμος σε επιστολές του με ιατρικές συμβουλές τον προσφωνεί «τῷ ἐντιμολογιωτάτῳ Ἄρχοντι Λογοθέτη Κυρίῳ Κυρίῳ Γεωργίῳ» (στο ίδιο, σ. 26–28). Κατά την Επανάσταση υπογράφεται συνήθως Γεώργιος λογοθέτης (ή λογ.) Λυκούργος. Άρα ο Λυκούργος δεν χρησιμοποίησε το Λογοθέτης ως οικογενειακό όνομα. Στον κατάλογο των ακίνητων του που συνέταξε τον Φεβρουάριο του 1833 ο Λυκούργος χρησιμοποίησε και πάλι το επώνυμο Παπλωματάς, «Οἰκογένεια Ἰωάννου Παπλωματᾶ, Συνοικία Λ. Λυκούργου μετοικοῦσα εἰς τὴν Ἑλλάδα» (σ. 22). Διερωτώμαι μήπως αυτή η ανάσταση του παλαιού οικογενειακού ονόματος σημαίνει πως παλαιά ονόματα εξακολουθούσαν να χρησιμοποιούνται σε περιουσιακά έγγραφα προκειμένου να αποκλειστούν συγχύσεις ιδιοκτησίας λόγω της αστάθειας των οικογενειακών ονομάτων. Π.χ. ο πατέρας της Πουλουδίτσας, συζύγου του Γ. Λογοθέτη Λυκούργου, Γεώργιος λεγόταν Σταματίου και Σταματιάδης· τα παιδιά του, Σταμάτης και Αντώνης, χρησιμοποιούσαν το επίθετο Γεωργιάδης. Ο γιος του Σταμάτη Γεωργιάδη Γεώργιος θα σταθεροποιήσει το οικογενειακό Σταμάτης.

⁹ Λυκούργος Αλ., Σχέδιο βιογραφίας, σ. 1· Γούδας 1875, σ. 405· Σταματιάδης Ε. 1881, σ. 110· Σταματιάδης Ν. 1899, σ. 13.

Η οικογένεια σχηματίστηκε, πολύ πριν γεννηθεί ο Γιώργης, κατά το 1756¹⁰. Πριν από αυτόν είχαν γεννηθεί άλλα τέσσερα παιδιά, η Ειρήνη, η Δάφνη, ο Αλέξανδρος και η Μελαχροινή¹¹. Η Ειρήνη¹² ήταν δεκαπέντε χρόνια μεγαλύτερη από τον Γιώργη και ο Αλέξανδρος εννέα¹³, άρα είχαν γεννηθεί, αντιστοίχως, το 1757 και το 1763. Η μητέρα πέθανε ενώ ο Γιώργης ήταν ακόμη μικρός. Ο πατέρας πήρε δεύτερη γυναίκα, τη Ζαχάρω, από την οποία απέκτησε μία ακόμη θυγατέρα, τη Μαρία¹⁴. Η μητριά στάθηκε στοργική μητέρα για τους προγόνους της. Που γι' αυτό την αγαπούσαν¹⁵. Η οικονομική κατάσταση της οικογένειας ήταν μέτρια¹⁶.

Οι γονείς ήσαν αγράμματοι¹⁷. Φρόντισαν όμως να στείλουν στο σχολείο τα αγόρια τους. Που, από την πλευρά τους, έδειξαν έφεση για τα γράμματα. Ο Αλέξανδρος, αφού αποφοίτησε στη Σάμο, πήγε στην Πόλη όπου έγινε μοναχός με το όνομα Άνθιμος· αργότερα αναδείχθηκε πρωτοσύγκελλος στο σιναϊτικό μετόχι. Κατά την παράδοση, επιδιδόταν με επιτυχία στην αγιογραφία¹⁸. Ο Γιώργης βρήκε ευκαιρίες να μορφωθεί πολύ καλά. Το 1781 άρχισε να λειτουργεί

¹⁰ Βλ. υποσημ. 12 για το έτος που γεννήθηκε η πρωτότοκη κόρη.

¹¹ Σταματιάδης Ν. 1899, σ. 14. Ο Αλέξανδρος μαρτυρείται ακόμη από τα: Λυκούργος Αλ., Σχέδιο βιογραφίας, σ. 1· Γούδας 1875, σ. 405· Σταματιάδης Ε. 1881, σ. 110. Βλ. επίσης Στεφανίδης 1970, σ. 104.

¹² Βλ. Σταματιάδης Ν. 1899, σ. 13, όπου και άλλες πληροφορίες γι' αυτή.

¹³ Σταματιάδης Ε. 1881, σ. 110.

¹⁴ Σταματιάδης Ν. 1899, σ. 13.

¹⁵ Στο ίδιο· Στεφανίδης 1970, σ. 104.

¹⁶ Λυκούργος Αλ., Σχέδιο βιογραφίας, σ. 1· Γούδας 1875, σ. 405· Σταματιάδης Ε. 1881, σ. 110· Σταματιάδης Ν. 1899, σ. 13.

¹⁷ Λυκούργος Αλ., Σχέδιο βιογραφίας, σ. 1· Γούδας 1875, σ. 405· Σταματιάδης Ε. 1881, σ. 110· όχι σαφής ο Σταματιάδης Ν. 1899, σ. 13, γράφει ότι ο πατέρας ήταν «εγγράμματος ἀλλ' ἄνευ μεγάλης παιδείας».

¹⁸ Λυκούργος Αλ., Σχέδιο βιογραφίας, σ. 1· Γούδας 1875, σ. 405· Σταματιάδης Ε. 1881, σ. 110· Σταματιάδης Ν. 1899, σ. 13–14.

στο Νέο Καρλόβασι η σχολή «Πορφυριάς»¹⁹. Εκεί δίδασκε ο Σάμιος ιερομόναχος Ιάκωβος Σφίγγος, παίδευμα της σχολής της Πάτμου, καλός ελληνιστής²⁰. Ο μικρός Γιώργης διδάχθηκε από τον Ιάκωβο καλά τα «γραμματικά»²¹. Το 1791, σε ηλικία δεκαεννέα ετών²², πήγε κι αυτός στην Πόλη²³. Μένοντας κοντά στον αδελφό του συνέχισε τις σπουδές του σε άγνωστο σχολείο, όπου διδάχθηκε «ανώτερα μαθήματα», ανάμεσα στ' άλλα τη «Λογική» του Ευγενίου Βουλγάρεως και στοιχεία φιλοσοφίας²⁴.

¹⁹ Για λεπτομέρειες, βλ. Μπέλσης 2013, σ. 47–50.

²⁰ Για τη σχολή και τον Ιάκωβο, βλ. Δημητριάδης 1866, σ. 11· Ε. Σταματιάδης, *Έπετηρίς τής ήγερμονίας Σάμου εκδιδομένη έπ ωφέλεια τοῦ νοσοκομείου Σάμου*, Σάμος 1875, σ. 127–130· Ε. Σταματιάδης, *Έπετηρίς τής ήγερμονίας Σάμου διά τὸ έτος 1877*, Σάμος 1877, σ. 127, 131, 163· Σταματιάδης Ε. 1886, σ. 496–499, 530–538, 554· Μ. Γεδεών, *Χρονικά Πατριαρχικής Ακαδημίας*, Κωνσταντινούπολη 1883, σ. 246· Τ. Εὐαγγελίδης, *Η παιδεία ἐπὶ Τουρκοκρατίας. Ἑλληνικά σχολεῖα ἀπὸ τῆς ἀλώσεως μέχρι Καποδιστρῖου*, τ. 2, Αθήνα 1936, σ. 66–67· Στεφανίδης 1970, σ. 104.

²¹ Λυκούργος Αλ., Σχέδιο βιογραφίας, σ. 1· Γούδας 1875, σ. 405· Σταματιάδης Ε. 1881, σ. 110· Σταματιάδης Ν. 1899, σ. 13.

²² Στο Σταματιάδης Ε. 1881, σ. 110, αναφέρεται ότι ήταν 16 ετών, στο Σταματιάδης Ν. 1899, σ. 13, ότι ήταν 14 ετών, αλλά ο Αλ. Λυκούργος (Σχέδιο βιογραφίας, σ. 1) μας δίνει αυτά τα στοιχεία: Ο πατέρας του έμεινε στην Πόλη τρία χρόνια, στη Βλαχία και τη Μολδαβία οκτώ και ξαναγύρισε στην Πόλη το 1802. Άρα πήγε στην Πόλη για πρώτη φορά το 1791, σε ηλικία 19 ετών.

²³ Λυκούργος Αλ., Σχέδιο βιογραφίας, σ. 1· Γούδας 1875, σ. 405· Σταματιάδης Ν. 1899, σ. 13. Στο Σταματιάδης Ε. 1881, σ. 110, αναφέρεται ότι τα δύο αδέλφια πήγαν μαζί στην Πόλη.

²⁴ Λυκούργος Αλ., Σχέδιο βιογραφίας, σ. 1· Γούδας 1875, σ. 405· Σταματιάδης Ε. 1881, σ. 110. Ο Σταματιάδης Ν. 1899, σ. 14, παρεξηγώντας τις πηγές του σημειώνει ότι ο νεαρός Γιώργης διδάχθηκε από τον ίδιο τον Ευγένιο Βούλγαρι. Εκείνος όμως είχε φύγει από την Κωνσταντινούπολη πολλά χρόνια πριν γεννηθεί ο Γιώργης, το 1763 (*Εγκυκλοπαίδεια*

Διορισμένος γραμματέας στο πατριαρχείο, ο Γιώργης είχε ευκαιρίες να προσεχθεί και να εκτιμηθεί από αξιωματούχους, εκκλησιαστικούς και κοσμικούς, οι οποίοι θέλησαν να τον προσλάβουν στην υπηρεσία τους. Κάπως έτσι βρέθηκε το 1794²⁵ υπάλληλος της μολδαβικής ηγεμονικής αυλής στο Ιάσιο.

Έχει υποστηριχθεί ότι ο Γιώργης πρωτοεγκαταστάθηκε, στη Βλαχία. Έπειτα όμως από προσεκτική σύγκριση των πηγών και άλλων στοιχείων η απάντηση ευνοεί τη Μολδαβία²⁶.

Πάπυρος - Λαρούς - Μπριτάνικα, τ. 15, σ. 198). Το 1766 βρισκόταν στη Λιψία (Γούδας 1870, τ. Β', σ. 26), αργότερα στη Ρωσία.

²⁵ Ο Αλ. Λυκούργος (Σχέδιο βιογραφίας) γράφει ότι ο πατέρας του παρέμεινε στην Κωνσταντινούπολη τρία χρόνια. Στο Μαργέλου, *Ιδιόχειρο χρονολόγιο*, αναφέρεται ότι ο Γιώργης αναχώρησε από την Κωνσταντινούπολη για τις παραδουνάβιες ηγεμονίες το έτος 1794. Αυτή η χρονολογία ανταποκρίνεται στη δήλωση του Αλ. Λυκούργου, διότι το χρονικό διάστημα μεταξύ 1791 και 1794 είναι μία τριετία. Κατόπιν τούτου, οι χρονολογίες των Σταματιιάδης Ε. 1881, σ. 110, και Σταματιιάδης Ν. 1899, σ. 14, πρέπει να αγνοηθούν.

²⁶ Ο Αλ. Λυκούργος (Σχέδιο βιογραφίας, σ. 1) γράφει ότι ο πατέρας του μετέβη πρώτα στη Βλαχία στην ακολουθία του ηγεμόνα Κωνσταντίνου Ύψηλάντη και στη συνέχεια παρέμεινε υπό τον Αλέξανδρο Σούτσο, για μικρό διάστημα, στη Μολδαβία. Η Ειρ. Μαργέλου επαναλαμβάνει τις πληροφορίες του Αλ. Λυκούργου. Η πληροφορία για τη Βλαχία ελέγχεται ως ανακριβής, διότι ο Αλ. Λυκούργος, η Ειρ. Μαργέλου και ο Ν. Σταματιιάδης αναφέρουν ρητά ότι ηγεμών ήταν ο Κ. Ύψηλάντης τον οποίον διαδέχθηκε ο Αλ. Σούτσος. Ο Κ. Ύψηλάντης διετέλεσε ηγεμών της Μολδαβίας (1799–1801) και της Βλαχίας (1802–1806). Επίσης ο Αλ. Σούτσος τον διαδέχθηκε στη Μολδαβία. Η χρονολογία «1799» που αναφέρει ο Ν. Σταματιιάδης είναι επομένως συμβατή με τον ηγεμόνα, τον Κ. Ύψηλάντη, αλλά όχι και με τη Βλαχία. Ο ίδιος ο Σταματιιάδης Ν. 1899, σ. 14, σε υποσημείωση, γράφει ότι ο Κ. Ύψηλάντης υπήρξε ηγεμών της Μολδαβίας από τον Νοέμβριο του 1797 έως τον Δεκέμβριο του 1801 και από τον Οκτώβριο του 1802 ηγεμών της Βλαχίας. Ο Ε. Σταματιιάδης αναφέρει τον Αλέξανδρο Ύψηλάντη αντί του Κ. Ύψηλάντη και τη χρονολογία 1795. Ο Αλ. Ύψηλάντης διετέλεσε πράγματι ηγεμών της Βλαχίας

Από διάφορες πηγές αναφέρεται μνηστεία του νεαρού Γιώργη με μια Φαναριωτοπούλα, τη Μαρία Καλλιμάχη. Υπάρχει διαφωνία ως προς τις χρονολογίες της μνηστείας και της διάλυσής της. Η Ειρήνη Μαργέλου, που είναι συστηματική οικογενειακή πηγή και σχεδόν πάντοτε ακριβής, μας δίνει ως χρόνο της μνηστείας το 1794, και ακριβέστερα την περίοδο μετά την εγκατάσταση του Γιώργη στη νέα του θέση στις παραδουνάβιες ηγεμονίες. Εκείνο τον χρόνο ο μνηστήρας ήταν 22 ετών και η μνηστή 11. Φαίνεται, λοιπόν, ότι ο Γιώργης εκτιμήθηκε παρά τη νεαρή ηλικία του από την οικογένεια της Μαρίας. Ο αρραβώνας θα διαλυθεί αργότερα. Γεγονός που αποδίδεται σε διαφωνία του Γιώργη με τον πατέρα της μνηστής αναφορικά με το ζήτημα της εθνικής απελευθέρωσης²⁷.

(1796–1797), αλλά και ο Αλ. Σούτσος για λίγους μήνες το 1802 έως τη ρωσική κατοχή, οπότε τον διαδέχθηκε ο Κ. Υψηλάντης. Λυκούργος Αλ., Σχέδιο βιογραφίας, σ. 2· Γούδας 1875, σ. 405· Σταματιάδης Ε. 1881, σ. 111· Σταματιάδης Ν. 1899, σ. 14–15· Στεφανίδης 1970, σ. 106. Πρβλ. και Κλ. Οικονόμου (Σταματιάδης Ν. 1893, σ. 253). Οι πηγές αυτές αναφέρουν ότι ο Γ. Λογοθέτης Λυκούργος ακολούθησε τον Κ. Υψηλάντη και ότι έζησε στη Βλαχία. Αλλά και ο Κ. Υψηλάντης και ο Αλ. Σούτσος διετέλεσαν διαδοχικά ηγεμόνες Μολδαβίας 1799–1801 ο πρώτος και 1801–1802 ο δεύτερος. Από τα στοιχεία του Αλ. Λυκούργου (Σχέδιο βιογραφίας, σ. 2) προκύπτει ότι ο πατέρας του έζησε στη Μολδοβλαχία οκτώ χρόνια, άρα πήγε πολύ πριν από την ηγεμονία του Κ. Υψηλάντη. Η μακρά παραμονή του Λυκούργου στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες εξηγεί το κύρος και την περιουσία που απέκτησε. Ίσως σε ρουμανικά αρχεία να σώζονται πληροφορίες για την εκεί παραμονή του Λυκούργου. Δυστυχώς μου είναι αδύνατο να το εξακριβώσω. Ο Αλ. Λυκούργος (και ο Γούδας) διαγράφει καθαρά την πορεία της σταδιοδρομίας του πατέρα του και λέει ρητά ότι έγινε δεύτερος λογοθέτης. Οι Ε. και Ν. Σταματιάδης συγχέουν τα πράγματα.

²⁷ Για τη μνηστεία υπάρχουν τρεις πηγές: η Μαργέλου, *Ιδιόχειρο χρονολόγιο*, που τη χρονολογεί το 1794, «1794 ... μνηστεία του μετά τῆς πριγκιπίσσης Καλλιμάχης». Η Μαργέλου υπονοεί ότι η μνηστεία υπήρξε συνέπεια της εκτίμησης του Λυκούργου από τον προϊστάμενό του πρίγκιπα. Σταματιάδης Ν. 1899, σ. 22–23, που την τοποθετεί το 1811, «Κατὰ τὴν

Πριν διαλυθεί ο αρραβώνας, η Μαριορή Καλλιμάχη είχε απευθύνει επιστολές προς τους γονείς του Γιώργη. Ο Ν. Σταματιάδης αναφέρει ότι σε μια από αυτές η Μαρία είχε γράψει «ἐκ τοῦ δένδρου ὁ καρπὸς»

ἐν Κωνσταντινουπόλει διαμονὴν αὐτοῦ ἐμνηστεύθη κόρην τῆς Ἡγεμονικῆς οἰκογενείας Καλλιμάχη συγγενοῦς τοῦ Ἀλεξάνδρου Σούτσου. Ἡ κόρη αὕτη ἠμμοίρει μεγίστης παιδείας, ἐκτάκτου ἀνατροφῆς καὶ πλούτου μεγάλου ἐκ κτημάτων ἐν Βλαχίᾳ· ο Στεφανίδης 1970, σ. 115–116, ἀπηχεί την ἀποψη του Ν. Σταματιάδη· ο Γιάννης Ζαφείρης, *Λογοθέτης Λυκούργος*, Αθήνα 1977, σ. 22–23, ἀγνωστο πού στηριζόμενος, τοποθετεῖ τη μνηστεία στο διάστημα 1802–1806 (πληροφορία ἀπὸ το Μπέλσης 2013, σ. 61). Στο γενεαλογικὸ δέντρο της οἰκογένειας Καλλιμάχη στο διαδίκτυο (http://www.ghyka.com/Familles/Callimaki/Callimaki_01.pdf) ἀναφέρονται πέντε Μαρίες. Ἡ πρώτη που γεννήθηκε το 1702 δεν μπορεῖ να ταυτιστεῖ με τη μνηστή του Γιώργη· ἡ δεύτερη αποκλείεται ἐπίσης για λόγους χρονολογικούς –γεννήθηκε το 1740–, ἀλλὰ καὶ διότι παντρεύτηκε τον Ἀλέξανδρο Μαυροκορδάτο· για τους ἴδιους λόγους αποκλείεται ἡ τρίτη Μαρία, που γεννήθηκε το 1762, καὶ νυμφεύθηκε τον Γρηγόριο Στούρτζα· ἡ τέταρτη εἶναι κόρη μητέρας ἀπὸ την οἰκογένεια Καλλιμάχη· ἡ πέμπτη Μαρία εἶναι κόρη του Ἰωάννη Καλλιμάχη καὶ γεννήθηκε το 1783. Αὐτή, λοιπόν, εἶναι, με μεγάλη βεβαιότητα, ἡ μνηστή του Γιώργη, δεδομένου ὅτι εἶχε γεννηθεῖ το 1783 καὶ κατὰ την εποχὴ της μνηστείας ἦταν μόλις 11 ἐτῶν. Ἀς σημειωθεῖ ὅτι αὐτὴ θα μείνει ἀνύπαντρη (προϊὸν ἐρευνας Μιχαὴλ Γ. Σακελλαρίου). Ἡ χρονολογία 1811 για τον αρραβώνα καὶ τη διάλυσή του που ἀναφέρει ο Σταματιάδης πρέπει να αποκλειστεῖ για δύο λόγους: α) ἐπειδὴ ἐκεῖνο τον χρόνο ο Γιώργης, ἀφοῦ τελείωσε ἡ ἐξορία του στο Ἅγιον Ὄρος πήγε κατευθεῖαν στη Σάμο ὅπου αρραβωνιάστηκε την Πουλουδίτσα Γεωργιάδη (σ. 63)· β) Το 1811 ἡ Μαρία Ι. Καλλιμάχη ἦταν 28 ἐτῶν, μεγάλη ἡλικία για αρραβώνες ἐκεῖνη την εποχὴ. Ἡ χρονολογία, λοιπόν, της διάλυσης της μνηστείας πρέπει να μετατεθεῖ νωρίτερα, μετὰ το 1805 – τότε που ο Γιώργης ἐμπλεκόταν ὄλο καὶ περισσότερο στη διαμάχη Καρμανιόλων καὶ Καλικάντζαρων· καὶ μάλιστα το 1808 – ὅταν καταδικώταν ἀπὸ την τουρκικὴ ἐξουσία στην Πόλη, φυλακίζόταν καὶ καταδικαζόταν σε θάνατο (σ. 48–58). Προφανῶς ἡ οἰκογένεια Καλλιμάχη παρακολουθοῦσε αὐτὰ τα γεγονότα καὶ δεν τα ἐνέκρινε. Ἐτσι, ο πατέρας της μνηστής καὶ ο μνηστήρας διαφώνησαν στο θέμα της ἐθνικῆς ἀπελευθέρωσης, καὶ ἡ ἀτμόσφαιρα που δημιουργήθηκε ἦταν πολὺ δυσάρεστη καὶ για τους δύο. Σε αὐτὸ το χρονικὸ πλαίσιο μπορεῖ να τοποθετηθεῖ εὐλόγα ἡ διάλυση του αρραβώνα.

και είχε εκφράσει την επιθυμία να γνωρίσει «τους εύγενεστάτους γονείς» του μνηστήρα της²⁸. Από αυτά φαίνεται ότι ο χαρακτήρας και οι τρόποι του Γιώργη είχαν εντυπωσιάσει τη μικρή Μαρία.

Κατά την άφιξη του Γιώργη στη Μολδαβία ηγεμόνευε ο Μιχαήλ Σούτσος (1791–1792 και 1793–1795). Ο Κωνσταντίνος Υψηλάντης όντας ηγεμών της Μολδαβίας (1799–1801) διόρισε τον Γιώργη «γραμματέα της κούρτης», δηλαδή της ηγεμονικής αυλής.

Τον Ιούλιο του 1801, ο Κωνσταντίνος Υψηλάντης αντικαταστάθηκε από τον Αλέξανδρο Σούτσο. Ο νεαρός Σάμιος υπέβαλε την παραίτησή του και αντικαταστάθηκε από πρόσωπο της εμπιστοσύνης του νέου ηγεμόνα. Αλλά ο νέος γραμματέας αποδεικνυόταν ανίκανος, ενώ από παντού ο Σούτσος έπαιρνε άριστες πληροφορίες για τον γραμματέα του προκατόχου του. Για τούτο τον αναζήτησε και τον ξαναδιόρισε γραμματέα, επιφορτισμένο να εισηγείται επί των αιτήσεων που απευθύνονταν προς τον ηγεμόνα. Καθώς ο Γιώργης διακρινόταν σ' αυτήν την υπηρεσία, ο ηγεμόνας, ενθουσιασμένος, τον προβίβασε πρώτα σε ταμία και ελεγκτή των λογαριασμών της ηγεμονίας και έπειτα σε «δεύτερο λογοθέτη»²⁹. Έκτοτε, προφανώς,

²⁸ Σταματιάδης Ν. 1899, σ. 22. Αυτή η επιστολή δεν υπάρχει στο αρχείο Γ. Λογοθέτη Λυκούργου. Εξάλλου δεν αναφέρεται ούτε από τον Αλ. Λυκούργο ούτε από την Ειρ. Μαργέλου. Το πράγμα είναι αναμενόμενο, γιατί βέβαια δεν είναι δυνατόν ο Λυκούργος να είχε φυλάξει στο σπίτι του γράμματα της παλαιάς μνηστής του. Δυστυχώς, ο Ν. Σταματιάδης δεν αναφέρει πού βρήκε αυτό το γράμμα. Υποθέτω ότι ο Γ. Λογοθέτης Λυκούργος το είχε εμπιστευθεί σε κάποιον συγγενή ή στενό φίλο του, ο οποίος και το διατήρησε.

²⁹ Λυκούργος Αλ., Σχέδιο βιογραφίας, σ. 1· Γούδας 1975, σ. 406· Στεφανίδης 1970, σ. 106. Ο διοικητικός οργανισμός των ηγεμονιών, κοινός και για τις δύο (Φωτεινός 1819, σ. 582), είχε πολλούς τίτλους λογοθετών με σημαντικές αποστάσεις ιεραρχίας. Ο βαθμός του «δεύτερου λογοθέτη», θέση που ανήκε στα αξιώματα Δ' τάξεως, είχε ετήσιο εισόδημα 6.000 γρόσια (στο ίδιο, σ. 512–513). Όσο για την αρμοδιότητα του δεύτερου λογοθέτη, ιδού οι σχετικές περικοπές του Φωτεινού, σ. 512–513: «Οί δύο δεύτεροι Λογοθέται: Οὔτοι εἰσὶν ὑπὸ πρῶτους μεγάλους Λογοθέτας

ο νέος λογοθέτης καθιέρωσε την υπογραφή «Γεώργιος λογοθέτης Ιωάννου Σάμιος» που βρίσκουμε αργότερα στην επιστολή του προς Γ.Μ. Βρετού³⁰.

Κατά την παραμονή του στο Ιάσιο, ο Γιώργης σχετίστηκε με έναν Ούγγρο γιατρό, από τον οποίο διδάχθηκε λατινικά, ιταλικά, καθώς και στοιχεία ιατρικής, φυσικής και χημείας, επιστήμες προς τις οποίες είχε κλίση και ενδιαφέρον.

Τον Ιούλιο του 1802 στον Αλέξανδρο Σούτσο ανατέθηκε προσωρινά και η ηγεμονία της Βλαχίας. Αυτός απέστειλε στο Βουκουρέστι, ως τοποτηρητή του, τον γαμπρό του Ι. Σαμουρκάση με σύμβουλο τον Σάμιο λογοθέτη. Που και στη νέα τούτη θέση ευδοκίμησε. Και ο ηγεμόνας τού πρόσφερε για αμοιβή τα εισοδήματα μεγάλου κτήματος.

Όμως τον Οκτώβριο του 1802 ο Σούτσος αντικαταστάθηκε και γύρισε στην Κωνσταντινούπολη. Όπου τον ακολούθησε ο λογοθέτης Γεώργιος, αρκετά εύπορος πλέον από τους μισθούς και τις έκτακτες αμοιβές του³¹.

τῆς ἄνω καὶ κάτω τζάρας· ἀναγινώσκουσιν ἀγωγὰς κατέμπροσθεν τοῦ ἡγεμόνος καὶ οὗτοι, ἀπολαμβάνουν δὲ ἐν μέρος ἀβασιτίων, ἐξ ὧν οἱ μεγάλοι Λογοθέται λαμβάνουσιν ἐκ τῶν ἀγωγῶν καὶ ἀναφορῶν, αἱ ὁποῖαι εὐγαίνουσι βουλλωμέναι παρὰ τῆς τοῦ ἡγεμόνος Καγγελλαρίας· ὥστε καρποῦνται ἀνά πέντε ἢ ἐξ χιλιάδας γρόσια κατ' ἔτος ἕκαστος, ἔχουν καὶ ἀνά ἕξ Σοκοτελνίκους· ἂν ὅμως εἶναι τῆς ἡγεμονείας τὸ πρῶτον ἔτος, καθ' ὃ ἀνανεώνονται τὰ γράμματα τῆς ἀσυδοσίας καὶ τὰ χρυσόβουλλα, ἀπολαμβάνουν διπλάσια». Ο Μπέλσης παρουσιάζει τον Λυκούργο ως μυστικοςύμβουλο του ηγεμόνα στηριζόμενος στα ισχύοντα όχι στις αρχές του 19ου αιώνα, αλλά κατά τη βυζαντινή περίοδο (Μπέλσης 2013, σ. 59). Για την περιουσιακή κατάσταση του Λυκούργου, βλ. ακόμη «Ιστορική διήγησις» (Σταματιάδης Ν. 1900, σ. 474–475)· πρβλ. και εδώ, κεφ. 2, σ. 22–23.

³⁰ Γ. Λογοθέτης προς Γ.Μ. Βρετού, 12 Ιουν. 1813 (Σακελλαρίου 2011δ, σ. 585).

³¹ Λυκούργος Αλ., Σχέδιο βιογραφίας, σ. 2· Γούδας 1875, σ. 405· Σταμα-

Στην Πόλη, ο Γεώργιος λογοθέτης Ιωάννου Σάμιος εγκαταστάθηκε στο Πέραν και άρχισε να ασκεί το επάγγελμα του γιατρού και του φαρμακοποιού³².

Ήταν κιόλας ένα διακεκριμένο πρόσωπο και η φήμη του έφθασε στη Σάμο. Λίγο μεταγενέστερο στιχούργημα, εκθέτοντας τα γεγονότα που προκάλεσαν την ανάμειξή του στη δημόσια ζωή (σ. 43 κ.ε.), λέει γι' αυτόν:

*Τὸν Λογοθέτη ζήλευσαν πῶς εἶχε πολιτείαν
καὶ εἶχε καὶ τὴν μάθησιν κι' εἶχε καὶ τὴν ἀξίαν.
Σὲ μίλημα, σὲ γράψιμο πολλάναι προκομμένους
καὶ μέσ' στὴ Πόλι ἔτι δὲ εἶναι πεφημισμένος.
Εἶχε πονγγία ἱκανὰ καὶ ἦτον ἀρκετόν του.
[...]*

*Μὰ διατὶ 'τον ἄξιος, γιὰ δὲ δὲν τὸν θέλαν·
θέλ' ἦτο σπλαγχνικώτερος εἰς τοὺς πτωχοὺς ἐπάνω.
ἔτζι θαρρῶ νᾶν' βέβαιο, καθὼς ὑπολαμβάνω³³.
[...]*

τιάδης Ε. 1881, σ. 111· Σταματιάδης Ν. 1899, σ. 14–15. Πρβλ. και «Λόγος επικήδειος» (Σταματιάδης Ν. 1893, σ. 253). Βλ. υποσημ. 27.

³² Argenti 1932, σ. 104.

³³ «Ιστορική διήγησις» (Σταματιάδης Ν. 1900, σ. 474–475).